

Eksamensopgave

Bacheloruddannelse i Informationsvidenskab (2006-studieordning)

Eksaminator: Claus Bossen

Afleveringsdato: 07-01-2008

Censor (udfyldes af sekretariatet):

Intro til programmering, intern best./ikke best.	☐	(sæt kryds)
Programmering og systemudvikling, intern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Kommunikation-1, intern best./ikke best.	☐	(sæt kryds)
Kommunikation-2, ekstern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Digital æstetik, intern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Teknologihistorie, ekstern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Organisationsanalyse, ekstern 13-skala	☒	(sæt kryds)
Studium generale, intern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Informationsvidenskabelig metodelære, intern best./ikke best.	☐	(sæt kryds)
Valgfrit projekt, intern 13-skala	☐	(sæt kryds)
Bachelorprojekt, ekstern 13-skala	☐	(sæt kryds)

Opgavens anslag: 56.310

Afleveret af:

Årskort: 20030605 Navn: Nicki Thomas Hansen

Årskort: _____ Navn: _____

Årskort: _____ Navn: _____

Årskort: _____ Navn: _____

Må eksaminators eksemplar af eksamensopgaven gøres til genstand for udlån?

JA

NEJ

Foucault

En teoretisk opgave om Panoptisme, Disciplinering og Magt

Nicki T. Hansen
07-01-2008

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Problemformulering	3
Metode	4
Panoptisme, Disciplinering og Straf	4
Straffens evolution	4
Samfundskontrol i historien	5
Panoptikon	7
Disciplinering	10
Opsummering	12
Magt	12
Diskurs	12
Det traditionelle magtbegreb	13
Foucaults magtbegreb	13
De Fire Forsigtighedsregler	15
Analyse af praktisk empiri	16
Adore ved Jesper Tynell	17
Det atomiserede Adore	17
Overvågning og straf i Adore	18
Overvågning	18
Straf	19
Det disciplinerende Adore	20
Transformationspunkter for magten	20
Panoptisme i Adore	21
Konklusion	23
Litteraturliste	24

Antal Tegn: 56.310

Indledning

Vi lever i et informationssamfund, hvor den konstante kommunikation forvansker hver enkelt persons overblik. Den digitale alder, kaldes det, hvor vi spreder vores sociale vinger på internettet igennem spil og sociale netværk; og hvor vi bliver overvåget – konstant. Hver eneste hjemmeside du har besøgt, hver eneste IM¹ du har sendt, hver eneste telefonsamtale du har haft og hver eneste e-mail, der har forladt din udbakke er blevet opsnappet og lagret på centraler, hvor forsvarsministeriet kan tilgå denne og samle informationer om din person, under forklædning af beskyttelse. Privatlivet er ikkeeksisterende på Internettet, hvor selv reklamesystemer kender dig, og placerer reklamer, der netop appellerer til dig. Denne overvågning er også ved at overgå til ikke-digitale felter, med ID kort og RFID-chips², der konstant skal kunne holde øje med, hvor en given person er. Vi er ikke langt fra skrækscenariet fra Steven Spielbergs *Minority Report*, hvor øjeskannere identificerer hver enkelt person og laver skræddersyede reklamer til denne eller værre.

Vi lever i et overvågningssamfund, hvor de daglige rutiner bliver observeret og noteret; indkøb registreres; kameraer i det offentlige rum optager din færden; du er aldrig alene; *Big Brother* følger dig konstant og er allestedsnærværende.

Teknologierne er endnu ikke blevet så sofistikerede, at samfundet, som helhed, kan holde den komplette overvågning, men med den udvikling der er på dette felt er det ikke langt fra. Virksomheder begynder at benytte overvågning, som disciplinerende værktøjer overfor ansatte under forklædningen effektivisering, og det næste uvægerlige og logiske skridt er, at samfundet bevæger sig i denne retning. Hvorfor eksisterer denne overvågning og hvilket formål kan det have? Dette er spørgsmål som bliver besvaret af Michel Foucault, med hans teorier.

Foucault fremviser sine teorier om magt ved brug af overvågningsmekanismer og disciplinering, og bruger begrebet Panoptikon som model, til at forklare disse. Disciplinering og overvågning er fokus for nærværende opgave, der med udgangspunkt i nedenstående problemformulering redegør for Foucaults opfattelser af disse, og kigger nærmere på hans magtbegreb.

Problemformulering

Hvad er Michel Foucaults opfattelse af den historiske udvikling af disciplinering, straf, panoptisme og magt? Hvordan adskiller hans magtbegreb sig fra den traditionelle opfattelse af magt, og kan hans teorier om panoptisme og disciplinering anvendes i nutiden? Hvilke konsekvenser er der, hvis disse teorier er korrekte og bliver implementeret i verdenssamfundet?

¹ *Instant Message*, sendt af programmer såsom MSN Messenger eller Google Talk.

² Se nærmere på: <http://en.wikipedia.org/wiki/Rfid>

Metode

Dette er en teoretisk opgave, hvorfor det ikke har været muligt at indsamle praktisk empiri. Dette betyder, at der ikke kan være nogen egentlig analyse, da der netop ikke *er* noget at analysere. Jeg har i denne opgave, dog udvalgt pseudoempiri i form af en casestudy, som vi har gennemgået i vores undervisningsforløb om Organisationsanalyse. Det er beklageligt, at "ægte" empiri ikke er tilladt i denne eksamen, da det kunne give en mere fyldig rapport, men dette må overkommes ved hjælp af en grundig gennemgang af teorien. Teorien er det primære fokus i denne opgave, og jeg har derfor dedikeret størstedelen af mine sider til dette. For at opgaven ikke skal være komplet teoretisk – og nær-ulæselig – har jeg benyttet teorien til at analysere den førnævnte casestudy.

Jeg redegør i denne opgave for Michel Foucaults opfattelse af den historiske udvikling af straf, samt hans teorier om disciplinering, panoptisme og magt. Jeg tager udgangspunkt i to bøger af Foucault; *Overvågning og Straf* og *Vilje til Viden – Seksualitetens Historie 1*, som danner grundlag for min redegørelse.

Endvidere anvender jeg Jesper Tynells artikel, *Det er min egen skyld*, som casestudy. Denne artikel er lavet med visse af Foucaults teorier i baghovedet, hvorfor det er svært at komme med mange nye ideer til den, og da dette er defineret som en "teoretisk opgave" er dette heller ikke nødvendigt, da det blot tjener som en eksemplificering og praktisk anvendelse af teorierne.

Panoptisme, Disciplinering og Straf

For at kunne lave en fyldestgørende gennemgang af Foucaults magtbegreb, er jeg nødt til at gennemgå den historiske evolution af magtens struktur i samfundsmæssig sammenhæng. Magten struktureres med overvågning, straf og disciplinering, hvilket danner rammen for panoptismen.

Straffens evolution

Straf er et foranderligt begreb, og igennem historien har straf gennemgået en evolutionær udvikling, som Foucault forklarer i tre dele. Under enevældet og i middelalderen benyttedes den såkaldte *pinestraf*, som er en straf der mærkes direkte på kroppen. Dette er en organiseret og iscenesat tortur, som kun har formål at straffe lovbyggere. Straffen i sig selv, har dog flere formål i datidens samfund.

- 1) Den vises foran resten af befolkningen, således at rygter om straffen spredes og afskrækker andre eventuelle lovbyggere.
- 2) Ikke-lovbyggere bliver underholdt af de horrible og opfindsomme afstraffelser
- 3) Kongens hævn, ved hvilken magtbalancen bliver genoprettet.

Det er altså tre basale ting; hævn, underholdning og afskrækkelse.

I det 18. århundrede ændrer afstraffelsens rolle sig, da samfundet omkring det udvikler sig væk fra det absolutte enevælde. Kroppen tilhører nu almenvældet i stedet for enevældet, og derfor er pinestrafen ikke længere passende, da almenvældet ikke vil pine en del af sig selv. Lovbrud ses nu som kontraktbrud, og almenvældet dømmer lovbrudere til offentligt *strafarbejde*. Formålene er nu at reintegrere den enkelte lovbruder i almenvældet igen og at bygge moral hos andre observatører og lovbruderen selv. Dette betyder, at straffens egentlig mål er at oprette moral, hvilket skifter fokus fra den eksterne krop til den interne tankevirkning.

Denne dualisme er eksemplificeret i romantikken, som opblomstrer i samme tidsrum. Afskrækkelse og opbygning af andres moral stort set ens, men baggrunden gør forskellen. Afskrækkelsen er baseret på frygt for fysisk, kropslig straf, hvor opbygning af moral er baseret på sjælens virke og den datidige opfattelse af det religiøse "efterliv", som enten betyder evig straf eller belønning. Der er altså her en konstant intern kontrol, da der er alt at vinde og alt at tabe.

Den store forskel på de to forskellige former for straf, er at i den middelalderlige pinestraf bliver det straffede individ ofret til personlig hævn og til forbedring af samfundet omkring individet. I den moraliserende straf, er målet at reintegrere den enkelte person, og derved give en udvej fra forbrydelsen. Moralen skal derved indsættes i lovbruderen, som mangler den, af den omgivne befolkning. Dette er en del af en stigende disciplinering, der bidrager til en forøget samfundskontrol. (Foucault 1994 B, s. 8.)

Samfundskontrol i historien

De følgende afsnit omhandler de former for samfundskontrol der er været benyttet i specielle sammenhænge, og hvad de betyder for udviklingen af panoptisme.

Pest

Foucault beskriver de forholdsregler, der bliver taget når der konstateres pest i en by. Han baserer sin beskrivelse på et reglement fra slutningen af det 18. århundrede. (Foucault 1994 B, s. 211-215.)

Det første, der indføres er en streng karantæne og inddeling af byen. Dette starter med en isolering af byen fra resten af landet, hvor brud af denne isolation straffes med døden. Byen inddeles herefter i mindre kvarterer, der har hver sin intendant (repræsentant). Hvert kvarter inddeles yderligere i gader, hvor der udpeges en formand. Denne formand overvåger gaden, og rapporterer til intendanten for kvarteret. Gaden inddeles herefter i de huse der eksisterer, og heri bliver beboerne låst inde af formanden, som giver nøglen til intendanten, der beholder denne indtil karantænen er overstået. Karantænen betyder, at byen er "et inddelt, ubevægeligt og fikseret rum". (Foucault 1994 B, s. 211.)

For at kunne opretholde denne strenge karantæne, er der udpeget en militsstyrke af "gode officerer og retskafne folk", som styrker myndighedernes autoritet og derved fremskynder en prompte

lydighed fra den generelle befolkning. De eneste der må bevæge sig i byen efter karantænen indtog er militsen, intendanterne, formændene og de såkaldte "ravne", som er de der samler syge og døde sammen, og begraver dem (og andre "usle og gemene opgaver").

I løbet af karantænen skal formændene gennemgå deres respektive gader hver dag, og identificere alle personer, der skal være i husene. Dette gøres ved at hidkalde disse personer ved navneopråb til vinduer og lignende. Hver person er så tvunget til at fortælle sandheden eller blive straffet med døden. Dette betyder, at formændene hver dag indsamler information om hvor udbredt sygdommen er og om hvor mange der er døde, hvis nogen. Denne information overgives til intendanterne, som giver det videre til bystyret. Udover formændenes taktfaste overvågning, skal intendanterne overvåge, at formændene udfører deres arbejde, og høre på klager fra beboerne, hvilket betyder at beboerne internt og konstant overvåger hinanden og deres "overordnede", dvs. formændene. Alle disse overvågninger dokumenteres på papir.

Bystyret udpeger en ansvarlig læge, som står for alle lægelige hensyn. Dette betyder, at al kontakt til syge beboere skal godkendes af denne læge, hvilket sikrer at der ikke er kontakt, som bystyret ikke kender til. Kontakten presses altså ned i en flaskehals, som er let overskuelig og endnu en gang sikrer en absolut overvågning.

Igennem det indlysende hierarki og overvågning af alle bevægelser, opnås der en kontrol over byen. Der opstår en absolut *orden*. Foucault beskriver denne orden som "en kompakt model af det disciplinære apparat", og han fortsætter at ordnen forskriver:

"hver enkelt sin plads, hver enkelt sin krop, hver enkelt sin sygdom og død, hvert enkelt sit velfærd i kraft af *en allestedsnærværende og alvidende magt*, som underinddeler sig selv på en regelmæssig og uafbrudt måde helt ned til individets endelige bestemmelse, til det, der karakteriserer det, til det, som tilhører det, og til det, som der sker med det." (Foucault 1994 B, s. 214.)

Pesten beskriver Foucault som en *politisk drøm*, da reglementet og klassificeringen trænger helt ind i hvert enkelt menneske på grund af frygten for pestens uorden. Ordnen placerer alle på deres *sande* plads og de disciplinære foranstaltninger har derfor en medicinsk og politisk samhørighed. Det er en drøm om det *disciplinerede samfund* og den *perfekt styrede stat*. (Foucault 1994 B, s. 213-215.)

Spedalskhed

I samfund med spedalskhed benyttes en enklere opdeling af befolkningen. Her opdeles de helt binært – syge og raske – og derudover, de som ikke er blevet analyseret endnu. Denne tvedeling af samfundet bliver legemliggjort ved, at den spedalske bliver isoleret og udelukket fra de raske, men sammenblandet med andre spedalske. Når en person er mærket som syg er vedkommende for resten af sit liv, afskåret fra de raskes verden. Dette er en anden politisk drøm end den forrige, da denne er

drømmen om det *rene fællesskab*. Man rensar, så at sige, samfundet for de syge, ved at klumpe dem sammen i en isoleret masse. (Foucault 1994 B, s. 215.)

Kompatibilitet

De to modeller for samfundskontrol er forskellige, men ikke inkompatible. Foucault følger dem igennem historien, og ser en langsom sammensmeltning af de to modeller. Specielt i den 19. århundrede ser han et brug af først den spedalske udelukkelsesmodel på samfundsforstyrrende personer, således at der er en konstant opdeling af befolkningen i normal/unormal. Den unormale gruppe isoleres og afsondres fra den normale gruppe i sygehuse, fængsler osv., på samme måde som de spedalske blev afsondret fra de der ikke var syge. Efter isoleringen, bliver de unormale inddelt efter pestmodellen og man fjerner uordenen i den isolerede gruppe, ved at lave en analytisk inddeling og individualisere de isolerede personer.

Denne analytiske inddeling og mærkning ses omkring i samfundet fra staten af den 19. århundrede i psykiatriske asyler, hospitaler, fængsler og i nyere tid i de kommunale instanser, hvor der konstant holdes styr på personer der får hjælp og samles en "fil" på hver person. Evolutionen af disse samfundsstyrende mekanismer er tydelig og i Foucaults ord:

"Alle de magtmekanismer, som i vore dage endnu omgiver det unormale, enten for at stemple det eller for at ændre det, har disse to former, som er deres fjerne oprindelse." (Foucault 1994 B, 216-217.)

Udviklingen af disse to former for magt gennem disciplin og isolation er en vigtig del af nutidens samfundsstyring og er central i Foucaults udvikling af det disciplinære magtbegreb. Ovenstående to formes sammenblanding er endvidere grundlag for Foucaults udvikling af begrebet *panoptikon*, som bliver forklaret følgende.

Panoptikon

Fængslet

Panoptikon er den arkitektoniske form af kombinationen af de to ovenstående magtformer. Panoptikon er et fængsel, der blev designet af *Jeremy Bentham* i 1791, som er en stor cirkel, hvor der i periferien er individuelle celler og i centrum er et vagttårn. Hver celle er isoleret med vægge, hvor der er store vinduer mod det centrale vagttårn og udadtil. Dette bevirker at vagter fra vagttårnet kan se alle fanger i cellerne, og derved opnår totalt overvågning. Dette er meget modsat det klassiske fangehul, hvor fangen smides ned i et mørkt rum, og bliver overladt til sig selv. I Panoptikon er fangen helt synlig, hvilket betyder at han er under kontrol. De individuelle celler er helt isoleret fra kommunikation med andre celler og vagttårnet er designet således at fangerne ikke kan se ind i det. Dette medfører en total kontrol over fangernes kontakt med omverdenen, og betyder at fangerne ikke ved om de bliver overvåget. Foucault skriver:

”Deraf kommer panoptikkens vigtigste virkning: sætte den indsatte i en bevidst og permanent tilstand af synlighed, som sikrer magtens automatiske funktion. Sørge for at overvågningen har permanente virkninger, selv om den ikke er en kontinuerlig handling. Sådan at magtens perfektion har en tendens til at gøre dens aktuelle udførelse overflødig. (Foucault 1994 B, s. 218.)

Den sidste pointe er vigtig, fordi blot det at fangerne *tror* de bliver overvåget er nok til at de retter sig efter reglerne. Det er et autodisciplinerende system. Benthams princip er, at magten bør være synlig og ukontrollabel for fangerne; synlig, ved at konstant være i syne i form af vagttårnet, og ukontrollabel i form af at den indsatte aldrig må kunne vide om han egentlig bliver overvåget i øjeblikket. Fangerne er selv magthavere, men vælger at acceptere de udefrakommende regler og giver magten til det panoptiske system. Som Foucault skriver:

”Han indskrives i sig selv den magtrelation, hvori han selv udgør begge roller. Han bliver oprindelsen til sin egen underkastelse.” (Foucault 1994 B, s. 220.)

Den indsatte fange *disciplinerer sig selv* på grund af denne magtrelation.

Panoptikon giver endvidere en hurtig tilgang for udefrakommende inspektører, som kan danne sig et udførligt indblik i fængslet over en meget kort tidsperiode, hvilket betyder at systemet kan være selvovervågende. (Foucault 1994 B, s. 221.)

Begrebet - Panoptisme

Jeg har allerede krydset over i begrebet *panoptisme* i forbindelse med redegørelsen af fængslet Panoptikon. Panoptismen er den ide, der ligger bag det konkrete fængsel, og kan benyttes på andre sammenhænge, hvor der er et socialt sammenspil mellem mennesker. Panoptisme er et rent metafysisk teori, men kan benyttes i konkrete sociale sammenhænge, hvilket Foucault, forvirrende nok, også kalder panoptikon. Dette er dog ikke helt korrekt, da fængslet Panoptikon også kan ses som blot en applikation af panoptismen, hvorfor han beskriver alle panoptiske applikationer, eksemplificeret i det navngivende fængsel. Det vigtige skel mellem fængslet og princippet laver Foucault i følgende citat:

”Men panoptikon bør ikke opfattes som en drømmebygning: den er diagrammet for en magtmekanisme, der føres tilbage til sin ideale form. Dens funktion kan, abstraheret fra enhver, modstand eller gnidning, rigtignok fremstilles som et rent arkitektonisk og optisk system: det er faktisk en form for politisk teknologi, som man kan og bør adskille fra enhver specifik brug.

Den er polyvalent: den tjener at forbedre fangerne, men også til at behandle de syge, undervise skoleeleverne, holde øje med de sindssyge, overvåge arbejderne og til at sætte tiggere og døgenigte i arbejde.”(Foucault 1994 B, s. 222.)

Den panoptiske model kan altså bruges i alle sammenhænge, hvor man skal påtvinge en opgave eller adfærd på en gruppe af individer. Når man trækker blikket væk fra den fysiske model og ser på den bagvedliggende teori, opsætter Bentham følgende:

”En metode til underkastelse af kroppene og kræfterne, som bør øge magtens nytte ved at spare fyrsten væk. Panoptismen er det generelle princip for en ny ’politisk anatomi’, hvis genstand og formål ikke er suverænitetsrelationer, men disciplinære relationer.” (Foucault 1994 B, s. 225.)

Hvor grundlaget for panoptismen, disciplineringen, kun er udtænkt i specielle situationer, som pestudbrud, og i aflukkede steder, som fængsler og institutioner, forestiller Bentham (og Foucault) sig, at den panoptiske model giver formlen for at føre disciplinen ud i det generelle samfund. (Foucault 1994 B, s. 224-226.)

Styrker ved panoptisme

Panoptismen har sine styrker i, at den er usynlig og synlig. Den gennemsyrrer alle individer, hvilket gør at systemet bliver selv-disciplinerende og betyder at der derfor ikke eksisterer nogen syndebug, som man kan modarbejde (usynlig). Alle ved dog, at overvågningen eksisterer (synlig), da man selv overvåger alle andre. Hvis en given misdæder modarbejder systemet, vil andre elementer af systemet (andre individer) afrette misdæderen og derved disciplinere vedkommende. Det er hele systemet, hvoraf man selv er en del, der skal modarbejdes, hvis man vil det, og dette i sig selv er en meget større opgave end at skulle modarbejde ”chefen” (skrankepaven, supervisoren, rådmanden osv.). Panoptismen er således ikke en undertrykkende magt, da alle er en del af den. Der er ikke noget direkte hierarki i panoptismen, da alle overvåger alle og der, modsat pestudbruddet, ikke er en direkte overordnet magt.

Panoptismen viser også sin styrke ved primært at fungere som en præventiv magt og undgå egentlige krisesituationer, fordi alle individer automatisk afretter sig efter deres ”sande” plads, hvis disciplinen er absolut, eller nær absolut. Dette betyder, at panoptismen sjældent griber pludselig ind i en situation, men konstant griber ind i alle situationer, med sin passive afretning. Når panoptismen fungerer, er den således selv-vedligeholdende.

Svagheder ved panoptisme

Svaghederne ved panoptisme stammer alle fra fejl i implementeringen af den. Hvis disciplinen ikke er absolut, vil der være mulighed for at systemet kan blive modarbejdet. Dette betyder, at hvis en person *vil* modarbejde systemet, har det på en måde allerede fejlet. Hvis man skal konkretisere en eksempel på en omgåelse af panoptismen, kan man se på det konkrete fængsel, Panoptikon. Hvis væggene ikke er lydtætte, sådan at der kan komme kommunikation imellem cellerne, vil det være muligt for de overvågede individer at modarbejde systemet og lave et koordineret oprør, uden vagttårnet har nogen viden om det. Hvis systemet fungerer, vil de overvågede individer dog ikke gøre dette, da de så vil mene at de bliver overvåget, og derfor ikke kan planlægge noget uden vagttårnet også ved det.

Disciplinering

Foucault præsenterer to forestillinger om disciplin og disciplinering, som er hver deres ekstremer af en skala; *blokade-disciplinen* og *mekanisme-disciplinen*. Blokade-disciplinen er defineret som:

”En lukket institution, etableret i grænseområderne og vendt mod de negative funktioner: stoppe det onde, bryde forbindelserne, standse tiden.” (Foucault 1994 B, 226.)

Vi kan se dette eksemplificeret i pest-eksemplet fra før, hvor den indførte disciplinering handler om at begrænse pestens udbredelse. Denne form for disciplin har til opgave at neutralisere farer, fikse unyttige eller urolige befolkningsgrupper, eller undgå ubehagelighederne ved for store forsamlinger. Den er negativt baseret, på netop at negere dårlige ting.

Denne form for disciplin er udsprunget af negative begrundelser i det 17. århundrede, hvor man mente at de fattige ikke kunne opdrage deres børn selv, hvilket medførte at de efterlod børnene i uvidenhed, ukendskab til Gud og dovenskab, og hvad deraf fulgte af elendighed.

Mekanisme-disciplinen, som panoptismen baserer sig på, definerer Foucault som:

”Et funktionelt apparat, som bør forbedre magtudøvelsen ved at gøre den hurtigere, lettere, mere effektiv. En plan over nogle subtile tvangsforanstaltninger til et fremtidssamfund.” (Foucault 1994 B, s. 226.)

Denne har således en mere positiv rolle end blokade-disciplinen, idet at disciplinens rolle er at forbedre individerne og øge deres nytteværdi. Kort sagt kan det siges at mekanisme-disciplinen assisterer, styrker og hjælper ”det gode”, hvor blokade-disciplinen ødelægger, svækker og skader det onde. Foucault understreger dette med følgende:

”Disciplinen fungerer mere og mere som teknikker til at frembringe nyttige individer” (Foucault 1994 B, s. 228.)

Mekanisme-disciplinen er således underliggende teknikker, der skaber gode individer.

Foucault skriver, at disciplinering har udviklet sig fra blokade- til mekanisme-disciplin, og kalder dette *disciplineringens funktionelle invertering*, da det ændrer sin funktion fra den ene ekstrem til den anden. Det er vigtigt at tilføje, at disciplineringen stadig er moraliserende, men de anvendte metoder er anderledes. (Foucault 1994 B, s. 227-228.)

Disciplinen fjerner sig fra de perifere dele af samfundet og ind til mere centrale dele:

”... de knyttes til nogle af de store, væsentlige dele af samfundet: fabriksproduktionen, vidensformidlingen, udviklingen af evner og kundskabernes spredning og krigsmaskineriet.” (Foucault 1994 B, s. 228.)

Der sker derfor en forøgelse af antallet af de disciplinære institutioner og en tendens til disciplinering af allerede eksisterende apparater. Disciplineringen spredes i samfundet. (Foucault 1994 B, s. 228.)

Sværmen af disciplinære mekanismer

Udover ekspansionen af de disciplinære tilstande, ser man igennem det 18. århundrede, at de disciplinære mekanismer bevæger sig væk fra sine institutioner og ud i samfundet. Dette sker ved, at de ændrer deres form fra massive og kompakte discipliner til små og smidige kontrolprocedurer, som kan overføres og tilpasses til andre formål. Der opstår derved en *sværm af disciplinære mekanismer*, som afløser og forælder det store klumpede disciplinære apparat.

Disciplineringen spreder sig også, således at den ikke kun eksisterer i de kontrolapparater, der er tilsigtet til at indeholde sværmen, men som tråde fra disse ud i samfundet. Foucault viser et eksempel med den kristne skole, der ikke blot skal forme lydige børn, men overvåge forældrene og hele barnets omgivelser og lave regelmæssig kontrol. (Foucault 1994 B, 228-229.)

En anden tendens er, at disse kontrolapparater ikke blot er de tidligere institutioner, men nye autonome grupper, som udbreder deres egen disciplin gennem inddeling og overvågning af de fattige i samfundet. Disse, typisk religiøse grupper, laver regelmæssig kontrol med de fattige for at kunne moralisere og disciplinere dem. (Foucault 1994 B, s. 229.)

Statsliggørelsen af de disciplinære mekanismer

For at kunne beskrive *statsliggørelsen af de disciplinære mekanismer* benytter Foucault udviklingen af politiet i Paris, som illustration for en generel tendens i samfundet.

Politiet i Paris

I Paris forsøger monarken at skabe et centraliseret politi, der dækker alle ting. Udviklingen af dette politi betyder, at det får flere og flere overvågningsfunktioner, som gør det i stand til at overvåge og samtidigt holde sig usynlig. Dette opnås ved at bruge en stærkt hierarkisk opbygning af politiet, hvor de nederste lag er gemene stikkere, angivere, som kvalificeres efter opgaven, og de prostituerede. Overvågningen spreder sig således i hele samfundet og fungerer som det primære overvågende organ:

”et blik uden ansigt, som omformer hele samfundslegemet til et observationsområde; tusinder af øjne, som er posteret overalt, en mobil og altid vågen opmærksomhed” (Foucault 1994 B, s. 231.)

Al denne information lagres i registre og rapporter, som, modsat juridiske tekster, handler om:

”en bestemt adfærd, nogle holdninger, noget latent, en mistanke – en permanent tagen højde for individernes adfærd.” (Foucault 1994 B, s. 231.)

Disse overvågningsfunktioner betyder, at politiet får en disciplinær funktion, som dækker alle de steder, hvor de etablerede institutioner ikke kan dække. Disse steder er alle de dagligdagsting som foregår, som dårlig opførsel, uro og ulydighed. Foucault kalder det ”en disciplin i mellemrummene og

en metadisciplin". Det parisiske politi er katalysator for statsliggørelsen af de disciplinære mekanismer. (Foucault 1994 B, s. 231-233.)

Det disciplinære samfund bliver dannet ved denne statsliggørelse af disciplinen:

"Man kan da i den bevægelse, der går fra de lukkede discipliner af typen social *karantæne* til *panoptismens* uendeligt generaliserbare mekanisme, samlet tale om dannelsen af et disciplinært samfund." (Foucault 1994 B, s. 233.)

Opsummering

Disciplinen er således en samling teknikker til at ordne den menneskelige mangfoldighed. Den har en trefoldig målsætning:

- 1) Gøre magten så lidt kostbar som muligt (politisk og økonomisk)
- 2) Sikre den maksimale intensitet og omfang af den sociale magt
- 3) At forbinde den økonomisk øgede magt, med udbyttet af de apparater, hvor den udøves.

Effektivisering på alle punkter er kodeordet.

Panoptismen benytter disciplinering og er en form for implementering af denne. Panoptisme er dog blot et redskab til fordeling af *magt*, hvis disciplinære væsen naturligt bliver altomfattende, og hvor formålet er disciplineringen af de enkelte mennesker, samt regulering og kontrol af befolkningen. Foucault skriver, at magten fuldstændigt skal gennemtrænge livet, og for at kunne det, må den være allestedsnærværende i menneskers liv, således at den kan have en konstant indflydelse på deres magt relationer. Jeg går nærmere i detaljer om magt i følgende afsnit.

Magt

Jeg vil i dette afsnit redegøre for Foucaults teori om magt. Denne redegørelse bliver baseret på Foucaults bog *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1* fra 1994. Jeg afgrænser min gennemgang af Foucaults magtegreb, således er det er tilstrækkeligt for en fyldestgørende analyse til denne opgave.

Diskurs

Foucault siger at gennem en diskursiv vinkel, får magten tilføjet viden og vice versa.

"Det er ganske rigtigt i diskursen, sammenføjnngen af magt og viden finder sted." (Foucault 1994 A, s. 106.)

Dette er omdrejningspunktet for Foucaults magtbegreb, da hans opfattelse af magt, som vil blive forklaret nedenstående, er en flydende dynamik, som ikke er fast ilagt en struktur eller en tildelt status.

Det traditionelle magtbegreb

Foucault har en anden tilgang til begrebet *magt*, end den traditionelle tilgang, da hans bog omhandler frigørelse af seksualiteten og derfor handler om en bestemt type viden om kønnet. Det er derfor nødvendigt at udlede og fastlægge, hvordan den traditionelle opfattelse af magt er.

I den traditionelle opfattelse af magt er det noget, som bliver besiddet af en person eller gruppe, og derved får beføjelser over andre. Denne magt kan så tildeles andre, hvilket kan ses i flere tilfælde f.eks. ved nationale styre, hvor staten giver magt til deres ansatte bl.a. i form af en udøvende magt til politibetjente. Specielt i den vestlige verden er der en tredeling af magten i *dømmende, udøvende og lovgivende* magt, som har hver sit ansvarsområde for statens magt. Det vil altså sige at en organisation besidder en magt, i dette tilfælde en national regering, og denne magt er blevet tildelt og er bestemt til disse dele af organisationen. Disse magtfulde personer kan så udøve deres magt mod de der ikke har nogen magt, og gør derved brug af deres magt til at skabe rammer for de individer, der ligger under vedkommende i en form for magt-pyramide organisation, som der herved også skabes rammer for. Pyramideformen er endvidere vigtig, da den indikerer, at der er få individer i toppen, der besidder den største magt. Ud fra dette kan det udledes at magten er retningsbestemt fra toppen af pyramiden mod bunden. Magtens styrkeforhold diffuseres dernæst på vej ned igennem pyramiden. Magt er således noget der besiddes og manipuleres af mennesker og bruges med stor effekt mod andre mennesker. Dette er den traditionelle opfattelse af magt. (Foucault 1994 A, s. 97-99.)

Foucaults magtbegreb

Efter at der er skabt en bedre forståelse for det traditionelle magtbegreb giver det lidt lettere forståelse for Foucaults forståelse af magtbegrebet, da han mener at magt ikke er en status, der kan besiddes, men det er noget som skal tages. Foucaults magtbegreb ser bort fra den traditionelle *magt*, idet det ikke tager udgangspunkt i eksempelvis en statsmagt, da magten her ikke anses som en bestemt størrelse.

”Ved magt forekommer det mig, at man først og fremmest må forstå den mangfoldighed af styrkeforhold, som er immanente i det område, hvor de udøves, og hvis organisation de konstituerer; spillet som gennem kampe og sammenstød omformer, styrker og omstiller dem; den støtte som disse styrkeforhold yder hinanden, så at de kommer til at udgøre kæder eller systemer, eller, tværtimod, de forskydninger, de modsætninger som isolerer dem fra hinanden; og endelig strategierne i hvilke de virker og hvis generelle mønster eller institutionelle krystallisering legemliggøres af statsapparater af lovformuleringer, af sociale hegemonier.” (Foucault 1994 A, s. 98.)

Det vil altså sige at Magt er alle steder, men mere præcist skabes det hele tiden i et forhold mellem to punkter. Magt er altså ikke en bestemt organisation, men mere et tildelt navn under en strategisk situation. (Foucault 1994 A, s. 99.)

For yderligere klargørelse af hvad indholdet af magtbegrebet indeholder, kan der opstilles en række påstande om hvad magt ikke er:

”Magten er ikke noget som kan erhverves, tilranes eller fordeles, noget som man opbevarer eller som man fortaber; magten udøves fra utallige udgangspunkter og i et spil mellem utallige forhold.” (Foucault 1994 A, s. 99.)

Magt, ifølge Foucault, er altså ikke en *ting*, der kan flyttes rundt og ejes, det er derimod iboende i et styrkeforhold mellem utallige forskellige udgangspunkter.

Endvidere er magt ifølge Foucaults magtbegreb ikke noget der ikke udelukkende er skabt ud fra fysiske forhold, men de er iboende i disse forhold. Det vil sige, at magt er virkninger af fysiske forhold, men ikke en absolut af disse. De fysiske forhold er mere en medproducerende faktor i magt. Under fysiske forhold kan det være økonomiske midler eller seksuelle relationer.

Magten kommer nedefra. Det vil sige, at individer kommer fra det lavere lag i magtpyramiden og skaber mere magt gennem samarbejde, og gennem dette samarbejde konstrueres andre forhold. Dette nye styrkeforhold, skaber en styrkelinje op gennem systemet. Dette kan være i form af alliance med andre organisationer for at give mere styrke op gennem samfundslagene.

Magtforholdene er intentionelle og ikke-subjektive, fordi de gennemstrømmes af en række hensigter og en række mål, hvilket betyder at der er en kalkulering fra, de der ønsker sig magt. Det er altså en rationel tilgang til magt. Den rationalitet, der bliver tillagt magt, kan ses i de forhold hvor denne bliver brugt, og er ofte iøjnefaldende i de begrænsede områder magten bruges.

Denne magt kan dog ikke eksistere, da modstanden er med til at skabe magtforholdet, ved at stå i en direkte eller intern relation til magten. Magtens relation til modstand kan forstås som rollen, der skifter magtforholdet til fordel for en given person. Det er derfor ikke muligt at være skåret fra magt på nogen måde, da man nødvendigvis er en del af magten eller en del af modstanden. Modstand i alle dens former, har plads overalt i magtens netværk, hvilket betyder, at det ikke er muligt at placere modvilje et bestemt sted i magtens netværk, og derfor findes der stadig forskellige *modstandsarter*. Disse opererer dog kun på magtens strategiske felt. Modstandsarterne inkluderer:

”mulige, nødvendige, usandsynlige, spontane, vilde, enkeltstående, organiserede, snigende, voldsomme, uforenelige, kompromisberedte, interesserede eller offervillige.” (Foucault 1994 A, s. 101.)

Disse modstandsarter er oftest i bevægelse, i form af oprettelse af grupper, brydninger mellem grupper og samarbejde. Et magtnetværk laver slutteligt laver et tæt væv på tværs af organisationer og individer, og på samme måde arbejder disse modstandspunkter på tværs af forskellige forhold, men er ikke bundet til en enkelt form. (Foucault 1994 A, s. 102.)

De Fire Forsigtighedsregler

Foucault laver fire *forsigtighedsregler*, for at komme med en forklaring på magtforholdet, der indbefatter kønnets seksualitet, da magt ikke kommer fra statslige magter, men derimod den givne situation, som magten befinder sig i. På denne baggrund fremsætter Foucault de fire forsigtighedsregler, som jeg belyser nedenstående.

Immanensreglen

Fordi magtforhold altid er situationelle, er man nødt til at analysere *lokale brændpunkter*, for at kunne udlede viden om et givent emne, fordi der ikke eksisterer viden der er uafhængigt af magtforholdene. Viden er altid iboende i magtforholdet. (Foucault 1994 A, s. 104.)

De Stadige Variationer

Reglen omkring de stadige variationer omhandler de momentane forhold. Det er for så vidt ikke vigtigt, hvem der holdes fra viden eller hvem der gemmer på den; det vigtige er *hvem der har viden* på det givende tidspunkt og hvordan denne vægtskål af viden skifter side mellem de forskellige elementer. Magtforhold kan dog ikke ansues som en viden, det skal derimod ses matriceforhold, hvor der er forskellige forhold der kan spille ind på kryds og tværs af matricen. Foucault kalder disse "transformationsmatricer". (Foucault 1994 A, s. 105.)

Det Tosidede Betingelsesforhold

Et lokalt brændpunkt eller transformationsmatrice kan ikke fungere uden at blive sammenkædet af en *helhedsstrategi*, som på samme måde ikke kan eksistere uden de små subtile relationer. Det vil sige, at alle de lokale brændpunkter understøtter en større helhed ved at fungere som en relationskæde, som derved skaber en helhedsstrategi. Set den modsatte vej, er en helhedsstrategi afhængig af de små og nøjagtige relationer, som med hver deres egenskaber, i samspil bidrager til den samlede globale helhed. Der er således et *tosidet betingelsesforhold* i mellem de "små" lokale brændpunkter og den globale helhedsstrategi, som Foucault skriver:

"man må snarere tænke sig et dobbelt betingelsesforhold mellem strategiens virkning gennem mulige taktikkens særegenhed og taktikkernes funktion gennem et strategisk hylster." (Foucault 1994 A, s. 106.)

Diskursens taktiske polyvalens

Den sidste forsigtighedsregel kalder Foucault, *diskursens taktiske polyvalens*, fordi:

"Det er ganske rigtigt i diskursen, sammenføjnngen af magt og viden finder sted. Netop af denne grund må diskursen opfattes som en serie af diskontinuerte segmenter, hvis taktiske funktion hverken er ensartet eller stabil." (Foucault 1994 A, s. 106.)

Diskursen skal forstås som et samlet hele af diskontinuerte segmenter, som man er nødt til at analysere hver for sig, og man er nødt til at analysere det lokale brændpunkt, hvori det givne diskurssegment eksisterer. Hvert segment har sine egne forudsætninger, og skal analyseres fra disse,

men det er dog ikke diskursen, der bliver delt i segmenter, det er de forskellige segmenter der udgør diskursen; der bliver samlet til *en diskurs*, og man er nødt til at anskue den samlet for at kunne udlede en strategi for det givne segment. Hver gang man vil fokusere på et segment, er man således nødt til at overveje alle andre segmenter også, for derudaf at kunne anskue det magtforhold der eksisterer i segmentet. Man kan derfor sige, at den samlede diskurs har forskellige magtforhold og strategier alt efter hvilket segment man fokuserer på, og der eksisterer derfor en taktisk polyvalens i diskursen, baseret på anskuelsen af denne. (Foucault 1994 A, s. 106-107.)

Uden alle aspekter kan et magtforhold ikke sættes ind i en diskurs, da et magtforhold ændres med de ændringer, der foregår i tilknytning til dette.

Man kan dog ikke på den anden side sige at der er "magtens diskurs" og "modstanderens diskurs", som Foucault skriver:

"Diskurserne er taktiske elementer eller blokke på styrkeforholdets felt: inden for én og samme strategi kan der være indbyrdes forskellige og endda modstridende diskurser; de kan endog cirkulere mellem modstridende strategier uden at ændre form." (Foucault 1994 A, s. 108.)

Foucault eksemplificerer dette ved at beskrive en situation omkring perversiteter ved seksualitet, hvor sodomi bliver straffet ved afbrænding på bål i det 18. århundrede, mens den bliver en underkategori af homoseksualiteten i det 19. århundrede. Dette betyder, at i det 18. århundrede kan man vælge mellem forskellige diskurser ved emnet. En diskurs er at tilmelde sig en hård straf til udøvere af sodomi, en anden er at tolerere dette ved at se gennem fingre med det. Disse to diskurser har de samme midler til rådighed, men ikke har samme mål.

Dette betyder, at en diskurs skal ansues som en blok i styrkeforholdet, og det individ/gruppe med størst styrkeforhold vil have magten i den givende situation. (Foucault 1994 A, s. 108.)

Analyse af praktisk empiri

Jeg analyserer i følgende afsnit artiklen "*Det er min egen skyld*" – *nyliberale styringsrationaler inden for Human Ressource Management* af Jesper Tynell, med henblik på at anvende Foucaults begreber i en praktisk analyse. Fordi nærværende opgave er teoretisk baseret, er dette det nærmeste praktisk empiri, som jeg kan benytte. Teksten har været benyttet i mit undervisningsforløb og er derfor tilladt indenfor opgavens teoretiske omfang. Da artiklen netop er en artikel og ikke "rå" empiri, er der visse overordnede fejlkilder man er nødt til at bemærke; primært at den bagvedliggende empiri er redigeret således, at den er tilgængelig for læseren, deraf følger, at potentielt vigtige pointer kan være tabt i denne redigering. Derudover kan der være fejltolkninger og/eller sensationalistisk skrivning fra skribentens side, hvorfor man skal være sig de formuleringer han benytter.

Jeg vil i denne opgave tilgå artiklen som om det var rå empiri, men med disse fejlkilder i mente.

Adore ved Jesper Tynell

Adore er en dansk IT-virksomhed, der gennem en femårig periode skaber et underskud, som kulminerer i 1998, hvor Adore føler at det er nødvendigt med handling. For Adore er det nødvendigt, at have fokus på de ansatte, da ledelsen mener, at deres ansatte er deres ressourcer. Det er derfor nødvendigt at skabe gode rammer for de ansatte, og for derigennem at kunne levere de bedste løsninger på markedet til firmaets kunder. Adore skaber i samarbejde med konsulentfirmaet *Cultivator* en Human-Resource (HR) afdeling, hvilket skal skabe en bedre arbejdsplads for de ansatte. HR-afdelingen udarbejder fra 1998 til 2000 flere programmer, hvis intention er at effektivisere de ansatte og forbedre arbejdsmiljøet, og som radikalt forandrer arbejdspladsen.

Den anvendte artikel er skrevet af Jesper Tynell, som bruger sine feltstudier fra Adore, der blev opsamlet i forbindelse med hans speciale i Kommunikation og Historie. Han benytter synonymer for firmanavnet, som ikke er Adore i virkeligheden, og for de ansatte for at beskytte disse.

Jeg vil i følgende afsnit gennemgå de programmer som blev indført i Adore, med henblik på at vise at det er udtryk for en panoptisk tilgang til menneskelige ressourcer, som baserer sig på disciplinering og overvågning.

Det atomiserede Adore

Adore gennemgår en ændring i virkemåde med den nye tilgang til Human Resources, da hver medarbejder bliver gjort ansvarlig for egne valg. Dette foregår ved at medarbejderne får mange flere friheder i hvordan og hvornår de arbejder. Hver medarbejder individualiseres og vurderes på individuel basis:

”Og i modsætning til tidligere, tilskriver ledelsen dem f.eks. kapacitet og handlerum til selv – og kun selv – at kunne vælge, hvordan de vil have det på arbejdet.” (Tynell 2002, s.8.)

Hvor der tidligere var en arbejdsstyrke, der udførte hvad ledelsen gav som opgave, er der nu frie individer. Der foregår en atomisering og en autonomisering af individerne, i den forstand at de bliver adskilt fra den samlede masse, arbejdsstyrken, og vurderet på individuel basis; og de får friheden til selv at vælge, hvilke opgaver de vil arbejde på og hvornår de vil arbejde. Dette er et tegn på et skifte i magtens balance, da ledelsen overfører flere friheder og mere ansvar over på den individuelle medarbejder. Adores interne ændringer betyder, at ledelsen giver ansvaret for opgaver direkte til medarbejderne, og hver enkelt medarbejder er ansvarlig for de projekter vedkommende arbejder på. På baggrund af denne atomisering og autonomisering kan Adores ledelse retfærdiggøre indførelsen af flere overvågningsmekanismer, som medfører en skærpet kontrol af det enkelte individ. Atomiseringen betyder at hvert enkelt individ står til regnskab for sit arbejde og for sine valg.

Overvågning og straf i Adore

Der er flere overvågningsmekanismer og programmer i værk hos det nye Adore, som jeg vil forklare nedenstående.

Overvågning

Hver enkelt medarbejder skal gennemføre en såkaldt *Master Profile*, som er en psykosocial multiple-choice test, som analyserer medarbejderens personlige kvaliteter og holdninger. Denne bliver i ansættelsesøjemed brugt til at se om den potentielle medarbejder passer overens med ledelsens ti *kerneverdier*, som er virksomhedens værdier og holdninger til bl.a. arbejdsindsats. Det bliver endvidere benyttet til at forklare uoverensstemmelser mellem en given leder og en medarbejder. Ledelsen forsøger derudover fortløbende at ændre medarbejdernes holdninger, så de bedre passer overens med virksomhedens kerneværdier, og der foregår således en *alignment* af medarbejderne. I praksis foregår denne alignment ved at medarbejderne konstant får vist et udsnit af de ti kerneværdier, både på møder og i det daglige arbejde, hvor de fungerer som bannerreklamer for værdierne.

Der anvendes endvidere et program kaldet *Score Pie*, som viser hver enkelt medarbejders arbejdstid fordelt i *fakturerbar*, *ikke-fakturerbar*, *forudfaktureret* og *andet tid*. Ideen er så, at den fakturerbare tid skal optimeres, således at hver enkelt medarbejder kan se hvor meget vedkommende tjener sig ind for virksomheden.

Udover Master Profile og Score Pie anvendes projektstyringsværktøjer, som *Microsoft Project*, hvor medarbejderne opstiller daglige milepæle og større deadlines, som kan ses af ledere og andre medarbejdere. Således er afvigelser fra planen tydelige for alle andre i firmaet.

Der bliver endvidere holdt regnskab med hvert enkelt individ ved årlige ydelse- og attitude-evalueringer, hvor medarbejdere giver sig selv point i forskellige felter for deres holdninger, handlen og attitude. Det er ikke tydeliggjort i Tynell artiklen om dette regnskab er læsbart for andre end individet, men det må man gå ud fra, og dette betyder at medarbejderen *ved* at ledelsen og den andre medarbejdere kan læse det. Dette betyder endvidere, at den pågældende medarbejder bliver ansporet til at justere sig ind efter virksomhedens normer, da det ellers vil medføre irettesættelse. Som i Panoptikon, behøver ledelsen dog ikke engang kigge det efter konstant, da bare det at medarbejderen *tror* at vedkommende bliver overvåget, betyder at han ændrer ydelse og holdning. Pågældende medarbejder indgår således i en magtrelation, hvor vedkommende er begge dele af relationen.

Selv kunder har indflydelse på medarbejderne, da der laves årlige kundeloyalitetsmålinger, hvor hver enkelt medarbejder, som har arbejdet med den givne kunde, bliver vurderet på en skala fra et til fem i flere forskellige sammenhænge.

De ovenstående mekanismer tjener at informere både ledelsen og medarbejderne om hver enkelt medarbejders præstation og ydelse.

En mere fysisk ændring er, at alle vægge til kontorer bliver fjernet og mødelokalernes vægge bliver udskiftet med glasvægge. Dette betyder at alle medarbejdere har et direkte overblik over alle de andre. Som Tynell skriver:

"Foruden ledelsens og kundernes punktvis resultatbedømmelser kan alle medarbejdere således i dag rent fysisk holde kontinuerligt øje med hinandens arbejdsindsats og -attitude, på samme måde som de f.eks. i kraft af projektplaner løbende kan betragte hinandens bidrag til fælles mål og forpligtelser." (Tynell 2002, s. 17.)

Der er således en konstant overvågen af alle de "dagligdags ting", som det var eksemplet med politiet i Paris.

Straf

Som jeg forklarede tidligere i straffens evolution, har straffen udviklet sig fra de mere barbariske pinestraffe til disciplinerende og moral-inducerende straffe. Adore udnytter, at hver medarbejder har friheden til at vælge, til at disciplinere de, der ikke kan udføre deres opgaver, som de ellers havde lovet. Straffen er også at der bliver *set ned på* de, der ikke kan "klare presset" og det bliver idealiseret at kunne presse sig selv til bristepunktet:

"Det gælder også, når medarbejderne – i fuld overensstemmelse med ledelsens opfattelse – generelt mener, at hver medarbejder er ansvarlig for sine egne arbejdsforhold. F.eks. ser de deres eget arbejdspress og sågar nogen af deres kollegaers psykiske og fysiske sammenbrud som konsekvensen af en individuel mangel på evne eller vilje til at sige fra. Det er således skamfuldt at have problemer, hvilket også kan være årsag til at de ikke taler sammen om dem, de hver især har." (Tynell 2002, s. 16.)

Individualiseringen betyder også, som der står i sidste del af ovenstående citat, at medarbejderne ikke organiserer sig, og diskuterer de eventuelle problemer de har. Hvert individ forsøger i stedet at få lavet særaftaler for sig selv med den nærmeste leder, hvilket medfører en lagdeling af medarbejdere, hvor der er meget forskellige arbejdsbetingelser og forhold. Disse aftaler gør at en medarbejder, med den rette indstilling, kan få rigtig gode arbejdsforhold, og dette betyder at den enkelte medarbejder ikke vil organisere sig med de andre for at opnå acceptable aftaler for *alle*. Atomiseringen hindrer således kritisk debat og diskussion af arbejdsforholdene i Adore.

Den konkrete straf er svær at udlede fra artiklen, men kortfattet er der altid den ultimative trussel om fyring fra firmaet. Der er endvidere også en løbende disciplinering, som i sig selv er en moraliserende straf, hvor medarbejderen bliver reintegreret i virksomheden.

Det disciplinerende Adore

Adore fungerer nu som en atomiseret, selvregulerende helhed, hvor hvert atom indordner sig de samlede holdninger. Hvert individ accepterer og indordner sig de kerneværdier, som virksomheden lægger frem. Grunden til dette kan finde sted er, at hver medarbejder bliver givet nogle tomme friheder, som ser ud til at styrke medarbejdernes magt, men i virkeligheden styrker ledelsens magt enormt. Det der er blevet gjort, er at medarbejdernes blikke er blevet rettet væk fra ledelsen og "ned" på andre medarbejdere, hvilket gør at ledelsen ikke længere er synlig. Ansvaret er således flyttet ned til de individuelle medarbejdere, men magten er stadig i ledelsens hænder.

Transformationspunkter for magten

Magten transformeres til en anden form, og Tynell fremviser fire transformationspunkter for den i Adore:

- 1) Rationel styring af usikkerhed
- 2) Undertrykkelse af kritik
- 3) Centraliserede mål og beslutninger
- 4) Selvstyrende medarbejdere (Tynell 2002, s. 17.)

Rationel styring af usikkerhed (1)

Ledelsen fremmer intern og ekstern konkurrence, og spiller så at sige medarbejderne ud mod hinanden, ved at give bonusser som "månedens medarbejder" og presse dem til at underbyde hinanden tidsmæssigt ved projekter. Dette betyder, at medarbejderne presser sig selv på stressens rand, for at sikre sig sit job og for at beholde sit job. Endvidere nedbryder ledelsen kynisk selvværdet på den enkelte medarbejder, ved at lade vedkommende grave sin egen grav og derefter bebrejde ham det. Med dette mener jeg, at de placerer alt ansvar på den individuelle skuldre, og hvis vedkommende ikke kan klar presset, bliver han hånet, og kategoriseret som en *brokkerøv*. Medarbejderne bliver derved usikre på deres egen formåen og derved deres jobsikkerhed.

Undertrykkelse af kritik (2)

Kritik af arbejdsforholdene bliver individualiseret, således at der ikke er nok slagkraft bag den. Der er en magtesløs modmagt fra medarbejdernes side. Kritikken bliver endvidere *sygelliggjort*, sådan at den individuelle medarbejder mener at det er hans egen skyld at noget ikke fungerer. Dette bliver gjort ved hjælp af førnævnte overvågnings- og analyseapparater. Det betyder ikke at kritikken ikke eksisterer, det betyder blot at individerne tror de er de eneste med den – alle de andre må være uenige. Dette viser sig klart i de eksempler Tynell fremviser:

"Jeg stiller nok spørgsmål ved flere ting end andre gør, og tænker lidt mere over tingene", siger en medarbejder. En anden: 'Folk der hører mig sige det, de vil blive dybt rystede, ik. Jeg tror jeg er meget alene

med de her holdninger.' En tredje: 'Og der kan du være fuldstændig sikker på, at det er alle mulige mennesker uenige med mig i'. (Tynell 2002, s. 14.)

Denne individualisering medfører, at hvert enkelt individ mener at vedkommende er alene i verden med sin kritik, hvilket betyder at kritikken bliver undertrykket. Endvidere kan Adore nu henvise til kerneværdierne og diverse analyser af den givne medarbejder, og afvise kritikken på basis af dette.

Centraliserede mål og beslutninger (3)

På trods af, at ledelsen fralægger sig ethvert ansvar for den enkeltes ydelse, bliver de overordnede mål og beslutninger for virksomheden centraliseret. Hver medarbejder justerer herefter sig selv med disse beslutninger, og accepterer de overordnede mål uden intern kritik, jf. punkt 2.

Selvstyrende medarbejdere (4)

Medarbejderne er blevet selvstyrende og atomiseret. De er nu autonome individer, som kan drages individuelt til ansvar:

"for egne arbejdsbetingelser, for kundernes tilfredshed og for deres egen økonomiske rentabilitet." (Tynell 2002, s. 17.)

Dette ansvar kontrolleres af en intensiveret overvågning og selvjustering. Dette betyder, at når styringen er forkert, kan ledelsen ikke drages til ansvar og "skylden" helt er placeret hos den enkelte medarbejder. Selvstyringen og friheden er noget den enkelte medarbejder gerne selv vil opnå, som Tynell skriver:

"Medarbejderne på nutidens Adore vil altså gerne *fremstå* som, *handler* som, *forstår sig selv* og hinanden som frie, autonome subjekter med ansvar for egen situation." (Tynell 2002, s. 16.)

Dette er et tveægget sværd, da medarbejderne ikke ser at *netop det at de vil være frie, undertrykker dem*. Den enkelte medarbejder er, som tidligere nævnt, i en magtrelation, hvor vedkommende udgør begge dele, og derved undertrykker sig selv.

Panoptisme i Adore

Mange af de ting der er nævnt ovenstående peger i retning af en panoptisk tilgang til virksomhedsstyring i Adore. Som ved panoptismen, er Adore baseret på viden om individuelle, atomiserede individer. Den grå masse, arbejdsstyrken, er således overgået fra et samlet hele til mange individuelle dele. Ved hjælp af de mange analyseprogrammer og den fysiske synlighed er der således en total overvågning, hvor hver enkelt medarbejder konstant holdes op imod virksomhedens kerneværdier.

Ved Panoptikon er der en konstant overvågning af den indsatte og en dualitet ved vagterne, i den forstand at de både er synlige og usynlige; vagttårnet er synligt, men de individuelle vagter er

usynlige. Dette eksisterer også i Adore, hvor medarbejderne er fuldstændigt overvågede, mens ledelsen er helt usynlig. Medarbejderne *ved* dog, at ledelsen konstant kigger alle detaljer efter. Denne viden om at ledelsen overvåger alle detaljer, betyder at ledelsen faktisk ikke behøver at overvåge alle detaljer, og medarbejderen arbejder ud fra antagelsen om total overvågning, hvor det faktisk kun er potentiel overvågning. Ledelsen ligger ganske vist inde med information om alle medarbejdere i form af psykosociale profiler og diverse evalueringer, men bare ideen om at ledelsen *kan* læse det, er nok til at disciplinere medarbejderne. Ledelsen selv afslører intet til medarbejderne, og medarbejderne har ingen lignende profiler eller evalueringer af ledelsen, som således er usynliggjort, men konstant overhængende.

Ledelsen *gør* også en stort nummer ud af at demonstrere deres kategoriseringspraksisser for medarbejderne, netop fordi det ikke er overvågningen i sig selv, der er magtfuld, men *viden om overvågning*, der er magtfuld og disciplinerende. På samme måde som vagttårnet i Panoptikon, er overvågningen altså synliggjort her og gjort allestedsnærværende. Den allestedsnærværende potentielle overvågning betyder, at intern kommunikation besværliggøres, og endda umuliggøres.

Endvidere foregår der en isolation af de atomiserede individer, fordi de opnår individuelle særaftaler og forhindres at diskutere indbyrdes omkring arbejdsforholdene. Dette kan ligestilles med den fysiske isolation, der foregik i Panoptikon.

Den panoptiske magtrelation betyder, at Adore er et selvdisciplinerende system, hvor alle medarbejdere indordner sig de overordnede politikker. Virksomheden presser mest muligt ud af de enkelte medarbejdere, men *gør* dette skjult under forklædningen af medarbejdernes egen opfattelse, at de er nødt til presse *sig selv* for at være en loyal og kompetent medarbejder.

Konklusion

Jeg har i nærværende opgave gennemgået Michel Foucaults teorier om den historiske udvikling af panoptisme, disciplinering og straf, og redegjort for den disciplinære magt.

Straffens evolution fra fysisk afstraffelse til moraliserende resocialisering og disciplinering er, ifølge Foucault, et eksempel på en generel tendens i det moderne samfund. Sideløbende har det disciplinære samfund udviklet en voksende tendens til konformisme og disciplinering, gennem overvågning af dets indbyggere. Denne overvågning har en naturlig ekspansion i dens natur, og spreder sig fra de disciplinære institutioner ud i resten af samfundet, for at gennemsyre samfundet og blive allestedsnærværende. Der er således en konstant indflydelse fra det disciplinære samfund på vores liv.

Jeg har vist hvordan Foucaults magtbegreb adskiller sig fra den traditionelle tingsliggørelse af magt, og vist hvordan Foucaults teorier om disciplinering og overvågning praktisk kan implementeres i en nutidig virksomhed i analysen af Tynells artikel. Panoptisme viser tydeligt sit ansigt deri.

Jeg har ansporet hvilke konsekvenser, der kan være for et samfund der implementerer disse teorier i praksis i både Adore teksten og i de teoretiske afsnit. For et klarere eksempel henviser jeg til de første to afsnit i nærværende opgave.³ Hvis man følger den logiske implementering går vi en dyster fremtid i møde, hvor der modsat en berømt Apple-reklame⁴ inspireret af George Orwells *1984*, ikke vil være nogen der bryder disciplinen og overvågningen, og vi i stedet alle accepterer de uforanderlige samfundsnormer isoleret i os selv og overvåget af alle.

³ Og opnår en Ouroboros-lignende tilstand i opgaven.

⁴ Se den på <http://www.youtube.com/watch?v=R706isyDrql>

Litteraturliste

Foucault, Michel, 1994. *Viljen til viden. Seksualitetens historie. 1.* Danmark: Det lille forlag. (A)

Foucault, Michel, 1994. *Overvågning og straf.* Finland: Det lille forlag. (B)

Tynell, Jesper, 2002. "Det er min egen skyld" fra *Tidsskrift for ARBEJDSLIV*, 4. Årgang, nr. 2.